

Hüseyinde Tepesi'nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazoya Ait Yeni Bir Müzisyen

A New Musician Belonging to the Second Relief Vase
Discovered at Hüseyinde Tepesi

Tayfun Yıldırım*

Öz

Çorum I Sungurlu İlçesine bağlı Yörüklü Beldesi'nin güneybatısında yer alan Hüseyinde Tepesi, 2000 Yılı kazı sezonunda, bazı yeni kabartmalı vazo parçaları bulunmuştur. Önceki yıllarda ele geçen İnandıktepe-Bitik grubuna ait büyük vazo'nun en üst frizine ait olduğu anlaşılan parçada, bir müzisyen betimlenmiştir. Müzisyen, saz çalan bir erkeği temsil etmektedir. Sazcının en yakın paralelleri İnandıktepe, Boğazköy, Eskiypar ve Alişar'da ele geçen Eski Hitit kabartmalı vazolarında görülmektedir. Sazlar, Hitit mabet müziğinin, kült törenlerinin ve günlük eğlencelerin popüler enstrümanıdır. Yazılı belgelere göre bu enstrümanla birlikte hem dans ediliyor hem de şarkı söyleniyordu. Anadolu tasvir sanatında ilk kez Eski Hitit Döneminde ortaya çıkan saz ve sazcu tasvirleri, varlıklarını Hitit imparatorluk Çağı, Geç Hitit ve Urartu Döneminde de sürdürmüşlerdir. Hüseyinde kabartmalı vazolarında betimlenen sazcular, Eski Hitit Krallık Çağı'nın ilk dönemini (LHattuşili zamanı) temsil eden görsel sanat anlayışına, yeni katkılar sağlamaktadır.

Abstract

Some new sherds of the relief vase belonging to the Early Hittite Period were discovered at Hüseyinde Tepesi, which is located in the northwest of Corum/Sungurlu and southwest of the town of Yoruklu. A musician was depicted on the top frieze of a piece of a vase belonging to Inandıktepe-Bitik group. The musician represents a man playing the lute. The lutanist holds the lute with the left hand and plays it with the right at chest level. Strings of the lute are not shown. The lute has a small, rounded body sound box. The first known examples of early Anatolian lutes are depicted on the relief and painted vases. The musicians playing

lute ar e documented on the relief vases from İnandıktepe, Boğazköy, Eskişehir and Alişar. The lutes were the most popular instruments of daily entertainments, religious ceremonies and Hittite temple music. Though the Hittite meaning is unknown, it has been thought that the Sumerian¹³ TIBULA in the Hittite cuneiform texts represent the lute. According to the texts, dancing and singing were accompanied with this instrument. in Anatolian representational art, the descriptions of the lutes and lute players that were first seen during the early Hittite period, kept their existence in Hittite Imperial Age, Neo Hittite and Urartian period as well. The lute players who were depicted on the Hüseyindede relief vases provide a new point of view to the visual arts that represent the early period (i.e. the period of Hattusili I) of Early Hittite Kingdom Age.

Çorum İli, Sungurlu İlçesine bağlı Yörüklü Beldesinin 2.5km. güneybatısında yer alan Hüseyindede Tepesi, 2000 Yılı kazılarında¹, yeni bir kabartmalı vazo parçası ele geçmiştir . Daha önceki yıllarda ele geçen² Bitik-İnandıktepe grubuna ait dört frizli vazo'nun 4. ve en üst frizine ait kabartmalı parça, 3e plankaresindeki döküntü toprağın temizlenmesi sırasında açığa çıkarılmıştır. Parçanın, 4e plankaresinde yapılan kaçak kazılar sırasında çıkarıldığı ve bu alana sokulan traktör-kepçe'nin sürüklediği molozlar içinde kalmış olduğu anlaşılmaktadır, parça, tahribat sırasında üç parçaya ayrılmıştır. Bu parçalar daha sonra Çorum Müzesi'nde bulunan ve restorasyonu sürdürülen 85.5 cm. yüksekliğindeki vazoya eklenmiş ve vazonun 4.frizine ait eksik sahneler, büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Kabartmalı parça üzerinde saz çalan bir erkek figürü temsil edilmektedir. (Res.1, şek.1) Kabartma sazıcı figürü, vazoda gösterilen ikinci sağlam örneği oluşturur³. Figür, 9.3cm yüksekliğindeki yatay kabartma şeritler içinde, vazonun en üst frizinde yer almaktadır. 9.1 cm. yüksekliğindeki sazıcı'nın başının üst kısmı ve ayaklarının altı, kabartma şeride dayandırılmıştır. Sağa doğru ilerleyen figür, sol eliyle tuttuğu sazı,

* Doç.Dr., A.Ü.D.T.C.F. Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı.

¹ Yörüklü/Hüseyindede Tepesi kazıları, Çorum Müzesi Müdürü İ. Ediz yönetiminde, Dr. T. Sipahi ve Dr. T. Yıldırım'ın bilimsel Başkanlığında bir ekip tarafından 1998 yılından beri sürdürülmektedir. Katkılarından ötürü başta A.Ü.D.T.C. Fakültesi Dekanı Sayın Melek Delilbaşı olmak üzere, Çorum Valisi Sayın Atıl Üzelgün, Sungurlu Kaymakamı Sayın İsmail Demirhan, Yörüklü Belediye Başkanı Ergül Gökçetin ve İşadamı Sayın M. Fehmi Özdur'a teşekkür ederiz. Hüseyindede Tepesi Kazıları için bkz. Yıldırım.T.- Sipahi.T. 1999, s.435 vd.; Sipahi.T.-Yıldırım.T.- Ediz,E.,2000, s.349 vd.; Yıldırım.T., 2000,41 ff.; Yıldırım.T.- Sipahi.T. "Yörüklü/ Hüseyindede Kazısı 1999: Mimari ve Küçük Buluntular", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yılı, cilt XV. (Baskıda).

² Yıldırım.T.- Sipahi.T. 1999, s.435 vd.; Ediz, İ.- İpek.Ö.- Sipahi.T.- Yıldırım.T.,1999, s.189vd.,res.7-10.

³ Vazonun son frizinde temsil edilen ilk sazıcı için bkz. Yıldırım.T. "Music in Hüseyindede / Yörüklü: Some new musical scenes on the second Hittite relief vase", Anadolu Araştırmaları XVI (Baskıda).

sağ eli ile göğüs hizasında baş parmağı ile çalmaktadır. Sağlam olarak korunan sazıcı'nın baş ve ayakları profilden, göğsü ve elindeki saz, cepheden gösterilmiştir. 6 cm. uzunluğundaki saz, uzun saplı olup, yuvarlatılmış gövdesinin "göğüs" olarak adlandırılan üst kesiminde, herhangi bir süs veya delik görülmemektedir. Sap ve göğüs üzerinde teller gösterilmemiştir. Sapın ucunda püskül yoktur. Genç bir erkeği temsil eden sazıcı, Bitik-İnandıktepe kabartmalı vazolarında görülen fizyonomik özelliklere sahiptir. Müzisyen, iri - sivri burunlu, küçük ağızlı, dolgun yanaklı, iri badem gözlü ve iri kulaklıdır. Siyah saçların uçları elbise içinde gösterilmiştir. El, yüz, ayaklar ve saz kırmızı, elbise ise krem renkte astarıdır. Elbisenin krem renkte astarı yer yer çatlamış, önemsiz bir kısmı dökülmüştür. Sazcının diğer erkek müzisyenlerle aynı tip elbiseye sahip olduğu görülmektedir. Boyundan kalçaların hemen altına inen, uzun kollu, geniş ve kısa elbisede kemer görülmemektedir. Kol uçları siyah bir bantla süslenmiştir. Bitik-İnandıktepe grubuna giren Eski Hitit Kabartmalı vazolarından tanınan bu tip elbiselerin⁴ altında, kalça kısmından, baldıra doğru uzanan üçgen bir kuyruk yer almaktadır. Hüseyindedede'de ele geçen tek frizli kabartmalı küçük vazo üzerindeki sazıcılar da⁵, aynı tip elbiseyle gösterilmiştir.

Telli çalgılar (kordofon) grubuna giren sazların, Mezopotamya'da Akkad Krallığı zamanında, muhtemelen mabet müzisyenleri tarafından yaratıldığı⁶ ve ilk saz tasvirlerinin Akkad Çağı silindir mühürlerinde betimlendiği⁷ bilinmektedir. M.Ö JLBin'de Eski Babil ve Kas Sanatında da yaygınlaşan sazların, Mısır'a Yakınoğu'dan Suriye aracılığı ile götürüldüğü düşünülmektedir⁸. Genellikle erkek müzisyenlerin elinde görülen sazlar, Mısır'da hem erkekler, hem de kadınlar tarafından çalınmıştır⁹.

Eski Anadolu Sanatında saz ve saz çalan müzisyenlerin bilinen ilk örnekleri, şimdiki bilgilerimizin ışığında, Eski Hitit Çağı kabartmalı ve boyalı vazolar üzerinde temsil edilirler. Hitit mabet müziğinin, kült törenlerinin ve günlük eğlencelerin popüler bir enstrümanı olan sazlar, İnandıktepe kabartmalı vazosunda birinci, üçüncü ve dördüncü frizlerde, erkekler tarafından çalınmaktadır¹⁰. Aralarında önemsiz detay ayrılıkları bulunmakla birlikte, Hüseyindedede sazıcılarının en yakın paralelleri İnandıktepe vazosunda temsil edilmiştir. Bu dönemin diğer sağlam

⁴ Özgüç, T., 1988, s.17,25, a.I tipi elbiseler.

⁵ Sipahi, T.2000, fig.4, no:5, 14.

⁶ Collon, D., 1980/1983, s.515 ; Dinçol, B., 1999, s28.

⁷ Collon, D.- Kilmer, A.D., 1980, Pis. I - 4. ; Collon, D., 1980/1983, s.515, fig. 1 (mühür, Ur-ur adında bir sazıcıya aittir) .

⁸ Collon, D., 1980/1983, s.515-516.

⁹ Kilmer, A.D., 1980/1983, s.514.

¹⁰ Özgüç, T., 1988, fig.64/no:15,42,55.

korunmuş saz ve sazıcı tasvirleri, Hüseyindedede'de ele geçen tek frizli küçük kabartmalı vazo üzerinde de görülür¹¹. Burada sazıcılar, boğa dansı ve gösterilerinin yer aldığı bir kült törenine eşlik etmektedir. Kabartmalı vazolardan tanınan sazların diğer örnekleri Boğazköy¹², Eskişar¹³ ve Alishar¹⁴ kazılarında açığa çıkarılmıştır. Alishar ve Boğazköy kabartmalı vazolarında temsil edilen sazların ucunda püskül yer almaktadır. Bu özellik , Hüseyindedede ve İnandıktepe sazlarında görülmez.

Kabartmalı vazolar dışında, I.Hattuşili dönemine tarihlenen diğer bir saz çalan müzisyen, Samsat kazısında açığa çıkarılan boyalı bir vazo parçası üzerinde görülmektedir¹⁵. N.Özgüç, saz çalan müzisyenin, gezgin bir halk ozanını temsil ettiğini düşünmektedir.

Eski Hitit vazolarının dışında, mühürcülük sanatında da saz çalan müzisyenlerin varlığı belgelenmiştir¹⁶. Boğazköy'de ele geçen bir silindirik mühür baskısında tasvir edilen sazıcı¹⁷, kabartmalı vazolarda görülen örneklere nazaran biraz daha geç bir evreye tarihlenmektedir. Hitit İmparatorluk Çağı'nın başına ait Alaca Höyük orthostatlarında betimlenen müzisyenin elindeki saz¹⁸, gitara benzeyen gövde şekli ve perdeli sapı ile Eski Hitit Çağı'na tarihlenen sazlardan ayrılmaktadır. Buna göre, Eski Hitit Çağı'na ait kabartmalı vazolarda temsil edilen küçük yuvarlak gövdeli, uzun saplı sazlar dışında, İmparatorluk Çağı'nda ikinci tipi oluşturan sazların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Anadolu sazlarının Hitit İmparatorluk Çağı'nın yıkılışından sonrada dini törenler ve günlük eğlencelerde uzun bir süre kullanıldığı, Geç Hitit¹⁹ ve Urartu²⁰ tasvir sanatındaki örneklerle belgelenmiştir.

Hitit yazılı belgelerinde, kült törenlerinde kullanılan çeşitli müzik aletlerinden söz ediliyor²¹. Hititçe karşılığı bilinmemekle beraber, metinlerde adı geçen^{G15} TIBULA (SÂ.A.TAR) Sümerogramı'nın saz veya lavta'yı

¹¹ Sipahi, T., 2000, fig.4/no5, 14.

¹² Boehmer, R.M., 1983, Taf.V/IOb, VI/IOe.

¹³ Özgüç, T., 1988, s.51, lev.74/1.

¹⁴ Von der Osten H.H., 1937, fig.154 / dl622, fig . 155 / c 2623.

¹⁵ Özgüç, N., 1992, s.419 vd.O., lev.I/1.

¹⁶ R.M.Boehmer, Eski Hitit Çağı'na tarihlenen iki gümüş mühür üzerinde, taburede oturan figürlerin saz çaldığını belirtmektedir. Bknz. Boehmer, R.M., 1988, s.51 vd. fig.1, 2.

¹⁷ Boehmer, R.M. / Güterbock, H.G., 1987, s.104. Taf.XXXVII/301 a, b.

¹⁸ Bittel, K., 1976, Abb.219.

¹⁹ Collon, D., 1980 / 1983, s.516 (Kargamış ve Zencirli).

²⁰ Anlağan, T., 1998, s.57, res.5,6.

²¹ Roszkowska, H., 1987, s.23 vd.; de Martino, S., 1997, s.484 vd.; Ünal, A., 1999, s.229 vd.

Hüseyindedede Tepesi' nde Bulunan İkinci Kabartmalı

temsil ettiği düşünülmektedir²². Metinlere göre bu enstrümanın eşliğinde şarkılar söyleniyor ve dans ediliyordu. Hitit yazılı belgelerinde henüz nota sistemiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte, Alaca Höyük orthostatlarındaki saz tasvirinde perdelerin gösterilmesi, eski Anadolu sazlarının belli bir nota sistemine göre çalındıklarını kanıtlamaktadır.

Eski Hitit kabartmalı vazoları, dini törenlerin yanı sıra , Hitit kültüründe önemli bir yeri olan müzik ve dans sahnelerindeki enstrümanları tanıtmaya açısından da, önemli sanat eserleridir. Hüseyindedede Tepesinde keşfedilen kabartmalı vazolar ve müzikle ilgili yeni sahneler, Eski Hitit Krallık Çağı'nın ilk dönemini temsil eden görsel sanat anlayışına, yeni katkılar sağlamaktadır.

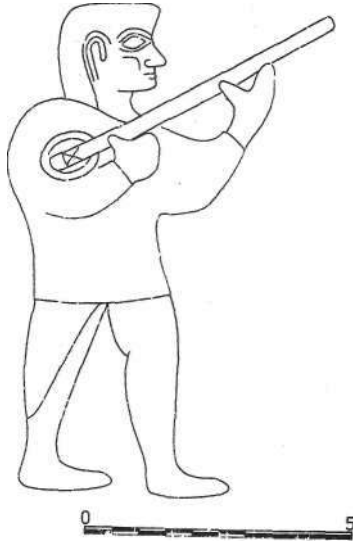
KAYNAKÇA

- Alp,S.,1999 : *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu'da Üzüm ve Şarap*. Ankara.
- Anlağan,T.,1998 : "Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemerine Üzerine Gözlemler", *PALMET II, Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı*, İstanbul, s.51-60.
- Bitte,K.,1976 : *Die Hethiter. Die Kunst Anatoliens vom Ende des 3. Bis zumAnfang des 1.Jhs.v.Chr.* München.
- Boehmer,R.M.,1983 : *Die Reliefkeramik von Boğazköy, Grabungskampagnen 1906-1912. 1931-1939. 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIII. Berlin.
- Boehmer,R.M.,1988 : "Früheste Abbildungen von Lautenspielern in der althethitischen Glyptik", *Documentum Asiae Minoris Antiquae*. Festschrift H.Otten. Edit by E.Neu, C.Rüster. Wiesbaden1988,s.51-58.
- Boehmer,R.M./
Güterbock,H.G.,1987 :*Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy, Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*. Boğazköy-Hattuşa XIV. Berlin.
- Collon,D.,1980-1983 : "Laute. B. Archâologisch"Reallexikon *der Assyriologie VI*, s.515-517.
- Collon ,D./
Kilmer,A.D., 1980 : "The Lute in Ancient Mezopotamia" *Music and Civilization*. Edit by. T.C.Mitchell, (The British Museum Yearbook 4), s.13-23.

- de Martino,S.,1997 : " Musik A III, Bei den Hethitern", *Reallexikon der Assyriologie* , Band VIII, 7./8. Lieferung, Musik-Mythologie, Berlin, s.483-488.
- Dinçol,B., 1999 : *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*. İstanbul.
- Ediz,İ./İpek,Ö.
Sipahi,T. Yıldırım,T. 1999 : "Yörüklü / Hüseyindedede Kurtarma Kazısı", *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. (27 - 29 Nisan 1998 - Antalya,s.189-192.
- Kilmer,A.D.,1980/1983 : " Laute. A. Philologisch.", *Reallexikon der Assyriologie VI*, s .512-515.
- Özgüç,N.,1992 : "A Lute Player from Samsat", *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp. Festschrift für S Alp.*,, s.419-421.
- Özgüç,T.,1988 : *Inandıktepe. Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Ankara.
- Roszkowska,H.,1987 : "Musical Terminology in Hittite Texts", *Orientalia Varsoviensia I*, s.23-30.
- Sipahi, T., 2000 : "Eine althethitische Reliefvase von Hüseyindedede Tepesi", *İstanbul Mitteilungen L*, 61-81 ff.
- Sipahi,T. /Yıldırım,T.
Ediz,İ.,2000 : "1998 Yılı Yörüklü / Hüseyindedede Kazısı"*XXI.Kazı Sonuçları Toplantısı, (24-28 Mayıs 1999 - Ankara). S.349-352.*
- Ünal,A-,1999 : *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul.
- von der Osten,H..H.,
1937 : *The Alishar Hüyük, Seasons of 1930-32. Part II, OIP XXIX*, Chicago.
- Yıldırım.T./
Sipahi,T.1999 : "1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları", *XVI.Araştırma Sonuçları Toplantısı I.Cilt, (25-29 Mayıs 1998-Tarsus)*, Ankara, s.433-437.
- Yıldırım, T.,2000 : "Yörüklü / Hüseyindedede : Eine neue hethitische Siedlung im Südwesten von Çorum" , *İstanbul Mitteilungen* 50, s.41 - 60.

Res.1

Şek.1